

TURKİYE İÇİŞİLERİ

Sayı : 29

19 - Mart - 1935

Afyon : Doğan Matbaası

31/3/1935

İÇİNDEKİLER.

29 uncu Adım.

Din ve Layıklık.

Çocuklarda soruşturma ihtiyacı.

İlk insan üzerinde araştırmalar.

Yurtta araştırmalar.

Afyonlu Büyük Ozan.

Taşpınardan damlalar.

Kümeden Kümese.

Yusuf Mazhar Âren.

Eyüp hamdi Akman.

A. Zeki Ökmen.

Rıfkı Melûl Meriç.

Edip Â. Gökpınar

« » »

M. Z. Çerçel.

ABONE :

Seneliği [120] kuruş. Abone için Halkevine
müracaat edilmelidir.

İmtiyaz sahibi : Ahmet Sami

Neşriyat müdürü : Sami

Basıldığı yer: Doğan Matbaası - Afyon

TAŞPINAR

Cilt : 3.

Sayı.29.

Her ayın ondokuzunda çıkar.

İdare Yeri : Afyon Halkevi.

19 Mart. 1935.

Taşpınar Başında :

29 UNCU ADIM.

OSMAN FERİT SAĞLAM'IN
TÜRK TARİH KURUMUNA
ARMAĞANIDIR

Türk'iyeye, yaptığı devrimlerle artık acunun her yönünde saygı ile anılan bir yurt, Türk ulusu da bir teviye ileriliyen ve soysallık evreninin bütün gereklerini yapmağa, ona yeni çığırılar açmağa erkli, sayılan ve tanılan bir ulus oldu. Gün yoktur ki, bu saygılı ve değerli ulusun yürüdüğü yolda, amacına ulaşmak için yeniden bir gerilme ve atılma kalkınması olmamış olsun... Türk'iyede her gün, dünü çok geride bırakan bir atılış ve hızlı bir geçiştir.

Bu gerilip atılış, bu hızlı geçiş ve bu devrimler erkin (acaba) bu ulusu nereye götürecektir?..

Bu kocamış acunun soysallık yolunda, yüreği umutlarla dolu seğirten ulusun amaçları erkin daha nelerdir?..

Kurtuluş savaşında, ordularına şimşekler gibi hız veren büyük Önder (Ordular!.. İlk hedefiniz Akdenizdir, ileri!..) dedikten ve bu amaca ulaştıktan sonra ulusuna da (erişeceğimiz yer, soysallık evreninin en ileri sırasındır...) dememiş miydi!... İşte, soysallık evreninin en ileri sırasına erişmek için bu güne kadar yürüdüğümüz, bu günden sonra da yürüyeceğimiz yolları ve yukarıdaki sorguların karşılıklarını her gün büyüklerimizden işitiyoruz... Bu bildirimlerden anlıyoruz ki savaş sonrası çığırının, en sağ, en sağlam bir varlığını ilk dileği, sınırları pekeştirilmiş, örenleri bayındırlaştırılmış, ekonomisi acarlaştırılmış, işçiliği makinalaştırılmış bir ülkede kaygısız çalışmaktadır.

Yeni Türk'iyenin kurumundan bu güne kadar geçen dört kamutay, devrim günlemecinizde çok değerli işler başarmışlardır. Bu ay içinde açılan ve devrimlerimizin biçimine en uygun olarak

DİN VE LAYIKLIK

Yusuf Mazhar Âren

Totemist, Fetişist yahut Animist, Natürist'... İlaahir... en ibtidaî şekillerinden, Müslüman, Hıristiyan gibi salıklarince en mütakâmil nevilerine kadar dinlerin her çeşidinin bizde uyandırdığı bilgi, (bizden hariçte bir müessir) (bizim içimizden mümtaz bir mutavassıt) (birinin diğeri vasıtasile bize teklifi olan arzu ve iradeler)dir.

Biz (Din) kelimesinin manasını bu üç unsuru bir arada tasavvur etmedikçe anlayamıyoruz... Nitekim (Fikri dini) ve (Hissi dini) den hariç ve mücerret mahiyeti ile (Din nedir?) bilmiyoruz... ve (Mücerret dini) tarif edemiyoruz...

Bunun sebebi şudurki din dediğimiz müessese insanlığın zuhur ve temeddünü hadizatına karışmış ve beşeri tekâmülât esnasında yavaş yavaş yerini başka şeylere terk etmiş -ve ismile- daha başka şeylere istihale eylemiştir. Büyük bir içtimaîyat âlimi dinin en ibtidaî şekliyle fertden evvel (Semiye)de zuhur ettiğini ve ferdi sonradan içine aldığını söylemiştir... Bu hüküm, tabii bir keşiftir. Ve insanlığın menşe'i hakkında bu günkü bilgilerimize en mutabık, en uygun bir şeydir.

Bu hükme istinat ve fertden evvel Semiye'nin dinlendiğini kabul edersek, dinlerin -bir çok şöhretli müelliflerin, mütefekkirlerin, müdekiklerin sandıkları gibi- haricî tabiatla yahut insanın nefesinde vukua gelen bazı hadizatın ferdin vahimesinde vucut verdiği, (korku) (hayret) (yeis) gibi ruhî sebepler tahtında insan vicdanında tehassül ettikleri artık aksi sabit olmuş bir faraziye menzelesine düşer...

yepyeni bir yüzle kurulan beşinci kamutayın, öncekilerden daha olgun, daha ileri koyuşmaları (karar) ile, ulusun gerilme ve atılmasına yeni güçler katacağına kuşumuz (şüphe) yoktur. Çünkü amacımız (soysallık evreninin en ileri sırasına erişmek) ve sınırı pek, ekonomisi acar bir ülkede makina sesleri Bayındırılık kımıldanmaları içinde kaygısız çalışmaktır.

Bunun için de, devrimlerin gereğine uyarak kurulan kamutayın yeni devrimler yaratması, bu güne kadar yapılanlarını yeter görmemesi ilk yükümlerimdir.

Devrimlerin durmayacağı, bir bevrimin daha bir çoklarını doğuracağı hiç kuşku götürmeyen gerçekliklerdendir.

Çünkü insanlıkta din, ferdde korkunun Behimi bir haşyet halinde tezahür ettiği ve hayret ve yeis gibi düşüncenin şeni eserlerine kadar şümullenmediği devirlerde semiyeyi vücade getiren (tabii sevk) cümlesine dahildir.

-Biran için- insan topluluğunun, yavrunun yuvaya bağlanması ile başladığını farz edersek -ki böyle bir faraziyeye mani hiç bir şey yoktur- o bağ bu din, ve yavrunun sedakatini temin suretinde bir inkişaf gösterdiğini de farzederek, sedakatin bu din ve nihayet müttehit kuvvetlerle müşterek menfaatleri muhafaza etmek hissini vücut verdiği semiye de dahi bu hissini din olduğuna şüphe etmemekliğimiz icap eder,

Bu mahiyetle kendisinin varlığını tanıdığımız' dinin -zekâ, hafıza, muhakeme- gibi akli melekât yahut heyecan, sürur, nefret gibi hissi harekât kabilinden insan fitretinde mevcut ve meknüz ve havassı itibarile kütle ve camıya şümüllü bir hal olduğunda dahi şüphe etmemekliğimiz icap eder.

Şu halde ferdin nefsinde mündemic kalan melekât ve hissiyat kabilinden olduğu halde ismine (aile, semiye, aşiret, ümmet, millet) - ne denilirse denilsin - cemiyetin hassası olan dinin tezahür şeklidir - ki din denilen şey budur - işte bir yanlış telâkki, bir açık görmemezlik yüzünden (Din) in tarifi yapılamamış ve ne olduğu izah edilememiştir.

Yukarıda dinin, beşeri tekâmülât esnasında yavaş yavaş yerini başka şeylere terk etmiş ve ismile daha başka şeylere istihale eylemiş olduğunun yazılması bir vaziyetin izahı zeruretilidir.

Bu ibare dinin tezahür şekillerine aittirki cemiyetlerde - nihai bir hadde - (Allah) (Resül) (Kitap)- vardıgı gayede dinin hakikiyetinden başka şeye istihale etmiştir.

Adalet tevziini ve Millî müdefaa gibi şeyleri fertlerin mutâ bir kanun olarak kabul ve icra etmelerinin bütün tarihî vekayi ve tekâmülâtta müeyyedesini (Dinde) (Devlette) görmekle büyük bir hataya düşülmektedir. Belki - doğru olmak için - bunun (dine izafe olunan teşkilât) (cemiyete izafe olunan teşkilât) elinde olduğunu söylemekle hakikatı ifade etmiş oluruz.

Şu takdirde ilk zuhur ettiği zamana ait temellerinin üzerinde devam eden her (Semiye, aşiret, ümmet, millet) için teşkilâtının özü -ki din diyoruz- hariçinde başka bir şey bulunması tasav-

ÇOCUKLARDA SORUŞTURMA İHTİYACI

Eyüp Hamdi Akman

Çocuğun alâkasını gıcıklayan nesne ve işler onun yaşına duyuş ve kavayış kertesine göre değişir. Çocuklar beden ve ruhça nasıl yavaş yavaş olgunlaşıyorsa öğrenme bilme (alâka ve soruşturma) ae da öyle bir sıra olgunlaşma kertelerinden geçer. Yaşa, bilim ve kavrayışa göre sorğu özlemjikleri göze çarpar. Sorğular çocuğun bilgi, alâka ve ihtiyaçlarını ortaya atar. Sorğularında samimidir öğrenmek ihtiyacındadır. Bilgisizlik onu üzer, sıkar, durmadan aydınlanmak ister. Çocuk diriminin yer yüzü hadise şe'niyetleri kaynaklarına erme, aydınlanma akınlarını hatırlatır. Çocuk hangi yaşta soruşturmağa başlar? Bu sorğuya bilgiçler kestirme annaç veremeyorlarsa çokları 3-4 yaşında başladığında birleşirler. Bu çağa sorğu çağı deyenlerde olmuştur. Çocuğun ilk sorğuları geneldir, gelişi güzel araştırma ihtiyacının belirtisidir. Yaş ilerledikçe soruşturmalarda az çok mantıklaşmaya yüz tutarlar.

Çocukların soruşturmaları bir niçe anababa' hatta okutanlarımız için usanç verici bir iştir. Onun için çocukların soruşturmalarına kulak asılmaz, baştan savma cevaplar verilir. Verilen cevaplar çocuğu aydınlatmışmıdır? Ne kertede? Bunu düşünenler ve vur edilmezde asrımızdaki ileri cemivetlerde Devlet teşkilâtının üzerine almağa lüzum görmediği şeyler - din ismile - yaşıyor ve bu, kütleye hükûm eden devlet teşkilâtı haricinde vucût bulan bir teşkilât olmak haysiyetile ve statik mahiyetile merbut kaldığı mazileri yaşıyor

Bir cemiyeti temsil itibarile Devlet tesmiye ettiğimiz varlığın müdehalesinden hariçte bir şey kalmadığı zaman (Din) temamine cemiyetin bünyesi içinde müdğam hal alacaktır.

Devletler, o mertebede tekemmül ve teazzuv edememekle, hala kendisinden hariçte bir teşkilâtın mevcudiyetini kabul etmek mecburiyetinde kalmakla beraber ona fertlerin - devlet müdehalesinden henüz varesete kalmıyan- ve hususî telakki idilmiyen şeylere müdahale hakkı vermiyorlar... İşte buna Layıklık deniliyor.

yazık ki pek azdır. Anababa ve Muallimler çocuklarda görülen bu araştırma ve soruşturma dileklerini söndürmemeli, olabildiği kadar körüklemeye çalışmalıdır. Çocuk gözlerine ilişen her nesnenin niçin böyle veya şöyle olduğunu öğrenmek ister. Soruşturmaları fırsat bilmeli çocukları düşündüre düşündüre aydınlatmalıyız. Anababa ve Muallimler doğrudan doğruya cevap vermektense ustalıklı sorğularla onlara alâkalarını gıcıklayan alanlarda kendilerinden araştırma ve düşünmeleri kolaylaştıracak sorğular sorarız. Hakikatlar, her kesten az çok özeniş ister; her kes her hakikatı bir bakımda kavrayamaz. Kavramak biraz da duyğu ve düşüncelerimizin o nesneye denkleşmesi işidir. Çocuk her sorduğu şeyi büsbütün kavrayamadığı için mi soruyor? Yoksa tenbellik gaflet içindemidir? Bütün canlılığı kabına sığmıyan çocuğu yerine ve çağına göre kendini çocukca dalğınlığa kaptırmış görülür. Çocuk ruhiyatından anlayanlar için bu gibileri biçimine getirilen sorğularla uyandırma, hakikata doğru irkilişlerini yelpazeleme pek güç bir şey olmasa gerek.

Çocuk sorğularının Pedegoji ve Didaktikte çok geniş bir değeri vardır bu sorğuların derinlik ve özlemliklerini uyanık irdemlerle bütün çerçivesile kavramamız gerektir. Kız-Erkek, Köylü-Kentli, zengin-fakir, normal-anormal çocukların soruşlarında nevi kendine mahsus ayırtıslıklar vardır. Çocukları açma, işleme yükümünü üzerine almış bulunanların ben dilediğim hususlarla yakından alâkalanmaları yarınki öğrenk döneme dirimimiz için ne kadar yerinde atılmış verimli bir adam olur. Çocukların soruşturmaları ile alâkalanım, onun yaratıcı şahsiyet halinde yetiştirmek için kendiliğinden araştırma düşünme ve buluşlarına olabildiği kadar genişlik verelim.

İLK İNSAN ÜZERİNDE ARAŞTIRMALAR

A. Zeki ÖKmen
Lise Tarih Muallimi

Son on yıllık Avrupa ve Afrika'da Ön Asya ve uzak doğuda yapılan araştırmalar il adamlar üzerindeki bilgimizi çok değiştirmiş ve artırmıştır.

Doğu Asya'sında ortaya çıkarılan öte beriler yakın bildiğimiz bilgileri değiştirmektedir. Pekin yakınlarında chon —Kon— Tian da büyük bir kireç taşı oyuyu (Mağara) bulunmuştur. İsveç'li bilgin Anderson 1918 de bu oyuktan çok eski ve bir çok kurunlar önce ölmüş hayvanların geri bıraktıkları izleri ve parçalarını, bunlar arasında üç parmaklı bir at kemiği ortaya çıkarmıştı. Burada bunlarla birlikte bu kayalıklar içinde bulunmaması gerekli olan bir ak Kuartz taşının birkaç parçası da eline geçmişti.

Yanında bulunanlara:

— Bu Kuartz yalnız bir insan elinden çıkabilir: diyor ve

— İlk adamın izleriyle burada karşılaşılmazsa hiç bir yerde karşılaşamayacağız diye sözünü bitiriyordu.

Yanıdakilerden bir Avusturya'lı bilgin Doktor Zdansky ertesi yıllar içinde araştırmalar üzerinde yürüdü ve Upsala Üniversitesine zengin kolleksiyonlarla geldi. Bilgi kazançlarını devşirirken insan dişile maymun-insanı dişi arasında yer olabilecek bir biçimde iki diş üzerinde durdu, Zdansky'nin isteğiyle Pekin Üniversitesi Doktorluk Fakültesi Anatomi Profesörü Doktor Davitson Blok bu dikkat çeken buluşu araştırmaya başladı, dişleri gözden geçirdi ve şu bilgiyi elde etti:

Bu dişleri eski kurunlarda taşıyan varlık Hollanda'lı Dubois'ın 1892 de Trilde bulduğun Cavali maymun insanından bir basamak önde olmasının gerekliliğini bildirdi. Blok bulduğu bilgiye o kadar inanıyordu ki yalnız iki dişle tanıdığı varlığa bir ad bile vermiştir: Pekinin Çin'li ilk insanı- Sinanthropüs Pekinensis. Bu işler 1927 yılında olmuştu.

Bunun üzerine kireç taşı oyduğunda hızlı bir çalışma başladı hemen başka dişlerde bulundu fakat arzu ile beklenen kafa taşı kemikleri bulunamıyordu. Bu iş üzerinde Geolog Doktor Pei kızgın bir deprenme ile uğraşmakta idi; 928 yılında büyük parçalar çıkarıldı, sonbaharda iş sona yaklaşıyordu fakat bir son alınamıyordu. Toprak donmaya başladığı için kazma işlerinin durdurulması gerekli idi. Dr. Pei aklına koymuştu: hiç bir sonuç elde etmedikçe kış çalışmalarına dönmiyeçeti. Arkadan kısa bir kurun sonra Bitimin kapısı önünde bir insan kafa tasınıntepe kemiği bulunabildi, hemen görüldü ki bulunan kafa taşı kemiği Dr. Blak'ın daha evvel tasarlamış olduğu biçime uyuyordu. Darlaşan alını ile büyükce ve göz boşluklarının üstünde burun kökünde toplanan şişkinlikle aşağı yukarı çok eski bir kafa taşı olan bu kemik Cavali maymun-insanı ile çok sıkı yakınlığı olduğunu göstermiştir.

1929 dan 1933 yılına kadar geçen kurun içinde buna benzer ikinci bir kafa taşı kemiği, altı alt çene kemiği tortusu ve diğer kırık kemik parçaları ortaya çıkarılmıştı. Fakat adı sanı belli bir Fransız, Etnoloğu Peter Breül'in araştırmaları yeni bir kurun daha eklemesi gerekli olmuştu. Bu kurun buz kurununun (buz devrinin) başlamasından önce olması ve belkide Tertioir kurununa girmiş olması gerektir. Bu bizden aşağı yukarı 600—700 bin yıl öncedir. Fakat burada Salt (asıl) Urunç (heyecan) uyandıran buluş Avâdanların (aletler) bulması idi.. Uzak doğudaki bu yarı hayvan yaradılışlı varlık, insanla maymun arasında bulunan bu varlık, genel olarak bakarsak kemiklerden ve taşlardan Avâdanlar yapmıştır. Geyik buynuzlarından bıçaklar, Dr. Andersonun büyük bir doğrulukla berkittiği gibi tıbbi beyaz Kuartz taşından dürtecek, kazıyacak ve delectek bir çok Avâdanlar yapmıştır. Fakat daha ziyade bu varlık bize ateşi tanıtmaktadır ve bunun için hiç bir işkil ileri sürmenden diyebilirizki aynı zamanda burada ateş yakılacak yerlerde bulunmuştur.

[Alman'cadan]

Birkaç Mezar Taşı Bir Lahit ve Bir Kitabe

— Bolvadin'da, İsaklı'da, Karamık Karacaören'de, çiftlik'te —

Rıfki Melül Meriç.

Kitaplara geçmemiş bir çok meçhul tarihî simaların veya bunlara mensup kimselerin mezar taşları delâletile meydana çıktıkları bazı silsile namelerin bu vasıta ile ikmal olunduğu ve tarihî şahsiyetlerin tercümei hallerine ait bazı karanlık noktaların da bu sayede aydınlandığı malumdur, Mezar trşları içinde bazıları vardırki sahiplerinin isimlerinden başka hiç bir malumatı ihtiva etmezler, hatta ayak ucu taşları kaybolduğu veya muhtelif sebeplerle yerleri değiştirildiği için vefat tarihleri de bilinemez. Ancak bu taşların mazar taşcılığı san'atini hangi devrine ait oldukları sıhhate yakın bir tahminle anlaşılabileceği için sahiplerininde hangi tarihlerde yaşadıklarına aşağı yukarı karar verilebilir fakat bu tahminler her zaman mümkün olamaz çünkü bazı taşlar nakışsiz ve düzdür. Eğer bu düz taşlardaki yazılar tekâmül vasıflarını göstermekte iseler o takdirde yine şöyle böyle bir tahmin yürütmek kabil olur.

Mezar taşları, başlıca iki noktadan kıymeti haizdir: ya tarihte az çok birer vazife görmüş şahsiyetlere veya mensuplarına aittirler. Yahutta tezyinat san'atı bakımından bir devre aittirler. İçtimaî sınıfları bildiren elkabı muhtevi mezar taşlarının sahipleri, elimizdeki tarihî vesikalarda mukayyet değillerse bile ileride elde edilebilecek vesikalarda tarihi vazifelerile birlikte zuhur edebilirler. Gerek bu neviden olan gerek san'at bakımından birer değeri bulunan mezar taşlarının ehemmiyetle muhafaza edilmeleri icap eder. Bahusuz Türk tezyini san'atının tekâmül merhalelerini en canlı birer varlık halinde bu güne kadar yaşatan eserler; mezar taşlarıdır. Bu taşların müzelik addedilmeleri için mutlaka pek ince ve pek yüksek bir san'atkârlık eseri olmaları lâzım değildir. Yeterki san'atın tekâmül marhalelerinden birini gösterir mahiyet ve kıymette olsunlar.

Böyle niçe taşlar vardırki mezarlıklarda perişan bir halde yatmaktadırlar. Bu taşlar gün getikce şunun bunun tarafından aşırılıp parçalanmakta, ya yapılarda yahutta yol inşaatında vesairede kullanılmaktadırlar. Ne yazıkki her yerde bu gibi eserlerin muhafaza edilmeleri için devletçe vazedilmiş olan hükümler hilaflına hareket edilmekte ve mutecasirleri hakkında hiç bir takibat yapılmamaktadır. Tarihimize ait bu kıymetli vesikalara karşı yapılan tecavüzlere müeyyedesi şiddetli bir kanunla mutlaka nihayet verilmelidir.

* * *

Seloki İmparatorluğunun merkezi etrafında toplanan şehir ve kasabaların -gerek o devirde, gerek müteakip devirlerde- nasıl birer tarihi kıymet kazandıklarını nasıl içtimaî ve siyasî harikelere sahne olduklarını burada izaha mevzumuz müsait değilse bile tarihi vazifeler görmüş bir hayli şahsiyetlerin buralarda ölüp gömülmüş olduklarını kaydetmek lâzımdır.

Akşehir kazası dahilindeki mezarlıklarda yaptığım araştırmaları, civar kazalarda da tekrarlamak suretile genişletmek istemiştim. Afyon Karahisar Vilâyetine bağlı Bolvadin kazası dahilinde bulduğum bir lahit, bir kitabe ve bir kaç mezar taşının şimdilik sadece yazılarını kaydetmekle iktifa edeceğim. Bu taşlar da yazılı isimler etrafındaki araştırmaların, hazırladığım tetkiknamenin ikinci cildinde neşredilecektir.

BOLVADİN

Bolvadin'a giren şösanın iki tarafında iki mezarlık vardır: Silleli ve ardak mezarlıkları... Silleli mezarlığında müahhar devirlere ait taşlar mevcuttur. Bunlar, gerek taşların cinsi, gerek yapılış ve yazı itibarile tamamen kıymetsizdisler.

ardak mezarlığında hepsi tarihi şahsiyetlere ait olmasalar bile san'atca kıymetleri yüksek fakat miktarı az taşlar vardır.

Bunların arasında bir kaçı dikkate lâyıktır İki tanesini yazıyorum:

1 — Bu taş mermerdir. Arkası düzdür. irtifaı 1,05, kalınlığı 0,12, genişliği 0,36 metrodur. Tabii tesirler altında bazı yerleri yıpranmıştır. Yazışı güzelce sayılabilecek bir sülüstür, istiflidir, başlığının ve kenarlarının tezyinatı iyidir. yazısı iki satırdır:

Tveffiyel-merhumül-mağfur
Mevlana Mezit bin Bahşâyîş

Ayak ucundaki tarih taşında aynı tarzda tezminatı muhtevidir. Onunda arkası düzdür. Yazısı bir satırdır; girift sülüstür:

Tarihihu sene hamse ve hamsine ve semanemie

2 — Bu taş daha eskidir. Ayrıca tarihide, Türk'çe bir beytinde ihtiva etmektedir. Yazısı girift Selçuki neshidir, yedi satırdır. Yazının imlası ve kaidesi -ekser taşlarda olduğu gibi- bozuktur:

Kad entekale min
Darül-fena ila dar-
Ülbaka merhum Alıbalı bin
İvaz fi evası Şâban
Sene ehadi ve sittine ve seb'a mie
Yekdiğer civanını alan felek değılmez
Hasretle dört bağırını delen felek değılmez

* *

Bolvadın'da İmaret Camisi hatirasideki mezar taşları, söylendiğine göre, Belediyeçe Çardaklı ve Silleli mezarlıklarına nakledilmiştir. Silleli mezarlığında bu nevi taşlara tesadüf edemedim.

Hatiradaki taşlardan bir tanesi, İmaret Camii avlusunu tahdit için yapılan divara kaimen ve yazısı dışarıda kalmak üzere yerleştirilmiş bu taş küçük gayri muntazam müdevver bir sütun halindedir. Yazı bulunan kısmı az çok düzeltilmiştir. İrtifacı 0,43, kusru 0, 13 metredir Taşın cinsi adı mermerdir. Sülüs ile nesih arasında bozuk bir yazı ile yazılmıştır. Beş sasatırdır:

Ali Çelebi
Bin
Sinanpaşa
Fi sene
925

* *

Çardaklı mezarlığında sadece ayet ve hadis yazılı kavuklu ve dört köşeli birer sütun halinde çok san'atkârana taşlarda vardır.

* *

Bolvadın kazasındaki Cami, Medrese, Türbe, Köprü ve Çeşme kitabeleri muhterem İsmail Hakkı Uzun Çarşılı Oğlunun "Kitabeler," isimli eserinde münderiştir. "Aakası var." 82

AFYONLU BÜYÜK OZAN ABDURRAHİM

- Hayat ve Eserleri - (1)

Edip Â. Gökpınar

Abdurrahimin babası ve soy adı -küçüklüğü- Afyon'dan dışarıda Abdurrahim ve Akşemsettin - afyon'a dönüşte abdurrahim - ozanın aile dirliği ve biricik kızı - vakfettiği kitapları, eserleri - kendinden sonra gelenleri - hükümler . . .

Beşyüz yıl önce "vahdetname,,sinde:

Oldu gerçi mevlidim Karahisar

Yüzüm ağ et kılma beni şerm'sar!

Diye yüksek bir tevazu içinde nereli olduğun bildiren Abdurrahim, yalnız Afyon'un değil, Türk'iyenin büyük adamlarından, büyük ozanlarından birisidir. Hayat ve eserlerini elden gelen bir genişlikle yazacağımız bu büyük adama şimdiye kadar din ve tasavvuf yönünden bakılmış ve öyle tanınmıştır.

O bir yanda, Hassatan dilindeki sadelik ve duruluk; şiir ve san'atındaki kudret ve yükseklik; mevzularındaki halka yakınlık alâka itibarile Divan Şairlerinden bam başka bir özlülük ve onlardan daha üstün, daha seçilmiş bir varlık gösteren Abdurrahimin hayat ve eserleri hakkında şimdiye kadar gerekli araştırmalar yapılmamıştır.

Beşyüz yıl önce, eserlerinde öz Türk'çemizle halka öğütler veren yazılar yazan büyük Türk ozanının yüce hatırası önünde ulusal bir heyecan ve saygıla eğilmeği en büyük borç bilirim.

Babası ve Soy Adı : Vakfiyesinde "Mevlâna Alaettin,, diye adı geçen babası, Afyon'un en zengin ve âlim adamlarından birisi idi.

O halk arasında Mısrî, diye anılıyordu. O zamanki tarih ve tezkere kayıtlarında âlimlere "Mevlana ,, diye vasıf verildiğine göre Alaettin de tahsil gördüğünü ve bilgisini artırmak için Mısır'a gittiğini, nakil vasıtalarının azlığı, ve yerin uzaklığı yüzünden sila yapmadan uzun zaman Mısır'da kalarak geri döndüğünü ve Afyon'da Mısrî, Mısır'lı adile ünlendiğini çok kuvvetle tahmin ediyoruz.

[1] Mehazlar: Nefehatülüns .şakayıkı numaniye tercümesi . Mirâti kâinat . Keşfüzzunun. Evliya çelebi seyahatnamesi. ozanın vakfiyesi. vesaikalara uyan halk bilgileri. osmanlı müellifleri. vahdetname . 83

Uzun zaman başka yerde oturanlara böyle adlar verildiğini bize gösteren çok misaller vardır: ünlü Türk kahramanlarından Tekirdağ'lı (Gazi) Hasan (paşa)ya, hayli zaman Cezayir'de bulunduğu için "Cazayir'li Hasan" denir.

Bunun iyi bir örneğini Afyonda görüyoruz. Afyonun değerli ve emekli hocası bay İbrahim ailesinin aldığı Çerçel soy adı tarihde; Afyondan Yusuf dayı kumandasında Afrikanın şimal kıyısına akın eden 250 Türk kahramanları, Cezayir yakınında Çerçel (2) kentini ele geçirip Afyona geri döndüklerinde, halktan çerçelliler, çerçeller geldi diye ad almışlar ve kahramanlar birde Veniden Çerçel mahallesi kurmuşlardır.

Halkın şimdi bile, ara sıra, uzun zaman memleketten ayrılan bazı insanların, eski adına son geldiği yerin adını, ekledikleri görülmektedir.

Afyonun eski bir ailesinden olan Alaettin hakkında belgeli bir bilgimiz olmamakla beraber bıraktığı büyük servete bakarak çok zengin ve kutlu bir dirlik içinde gelip geçtiğini anlıyoruz.

Alaettinin kendinden sonraya iki oğlu ve bir kız çocuğu kalıyor. Büyük oğlunun adı Muslihiddin (3) küçüğünki Abdurrahim, kızıninki Hacı-Bula dır. Varislerine Afyonda dükkânlar, hanlar, değirmenler, (4) yakın; Erkmen, Çakır, Deper, Tatlar? Mutalıp ve Bayatcık köylerinde sayısız bağlar bağçalar ve tarlalar bırakıyor.

Bu gün dilde destan olmaya değer o servetten, yalnız Evkaf dairesinde, yerlerini bildiren bir liste kalmış fakat Alaettin, adını kulaklarımızda, beşyüz yıl sanra çınlatan, saygı ile andıran küçük oğlu büyük Abdurrahim ile beraber yaşıyor. Ne mutlu ona!

Ozanı, Nefahatülün: (Mısırlı oğlu Abdurrahim Çelebi) Keşfüz-zunun (Abdurrahimil Karahisarî) diye yazmakta Şakayıkı Numaniye tercümesi : (Abdurrahim Mısırlı oğlu demekle meşhurdur.) diye kaydetmekte, halk eskidenberi daha ziyade Mısırlı oğlu diye ünlemektedir. Evliya Çelebi, ona, kendi adı yöndemin-

[2] - Cherchel, Çerçel bir birinin aynıdır. Ayrı ayrı uluslar. "C. K. S." harflerini bir birine karıştırırlar.. Diline nasıl kolay gelirse öyle kullanırlar.

Afyon tarihi için ehemmiyetli olan bu çerçel hadisesinin araştırmasını Sayın Saylavımız Bay Haydar Çerçel yapmıştır.

[3] - "Mevlana", Muslihiddin Afyondan bir yere çıkmamış zengin ve bilgili olarak yaşamış ve çocuksuz olarak öldüğünden hissesi aynen Abdurrahime geçmiştir.

[4] Bu değirmen şehrin mahallesinden birinde zikrediliyor. Değirmen o vakit su ile olacağına göre bu değirmen nasıldı? dikkati değer!

Taşpınardan damlalar:

E. Â. Gökpınar.

Tali dediğimiz perinin gözüne bağladığı ipek mendilin dokumalarını: telaş, tenbellik, kalenderlik kayıtsızlık teşkil eder.

Dilencilik, hiç bir yerde mesleklerinden imtihana tabi değildir.

Şiir, doğduğundan beri gençliğini saklıyan ve solmayan bir Gülbayandır. O, ne çağ ve ne kılıkta olursa olsun, güzelliğini, sevimliliğini bize gösterir, tanıtır ve anlatır.

Abdallığın pek çok çeşit ve dereceleri vardır. Fakat, en başta geleni, karşılardakini abdal sanan abdallardır. Asıl bunlara acınır!

Bazı Kadınlar, kendilerini başkalarının gördüğü gibi görse-lerdi, mukaddes bir parça gibi çantalarında sakladıkları aynaları yere atarlardı!

den bakarak Abdurrahim (sultan) (5) demektedir.

Geniş bir zenginlik ve bilgi ocağında gözünü açmak kutlulu-ğuna eren ozan; büyük adam olmak için gerekli şartları ayağın-da bulmuşdu. Fakat, ne yaptı? Nasıl çalıştı? ne kılıkta yetişti Gençliği nasıl geçti? Bugün bunlara karşılık verecek halde değiliz.

Özlu ve ince bir sanat adamı olarak doğan, kutlu yaşıyan, iyi bir tahsil gören ve

Söyleden Abdurrahimi "Aşk", imiş;

Daima yarü nedimi "Aşk", imiş!

deyen Abdurrahime, gençlikte, asıl verimli çağında bu "Aşk", kim bilir neler söyletmiş; neler yazdırmış? yazıkkı; o yandan bir duyum yok!..

[5] Anadolu halkı eskidenberi bazı ölülerinde "Sultan", deyordu!

KÜMESTEN KÜMESE

M. Z. Çerçel.

Zebil Hasan paraları bir daha saydı. Temam yüz elli altundu. — Kul bunalmayınca Hızır yetişmez dedi ve altunları yağlığına sım sıkı çıkınılıyarak iç donunun uçkuruna bağladı. Şimdi iş bunları satabilmekti. Kimse paraların onun olduğuna inanmiyacaktı. Eğer aşikâre elden çıkarmağa kalkarsa, şüpheyi üstüne toplar, yakayı kurtaramazdı. Bulduğunu yemek, rastladığı kovukta yatmak hayatının değişmez nizamı idi. Bunun için ona (Zebil Hasan) derlerdi. Bu, kendini bileliden beri böyleydi. Galiba şüpheli bir çocuktu. Küçücük kasabada külhan beylerinden başka kimse ona metelik vermezdi. On beş yıl evvel bir kadının “bekle, ben gelivorum,” diye onu bir köşe başına bırakıp gittiği ve bir daha gelmediğinden beri hep böyle serseri yaşıyordu. Hayrına tuta eski bir entari, çul olmuş bir çeket veren olursa geçerdı. Yatacak yer kaygusunda yoktu. Yazın söğüt altları, harap bağların yıkık kulübeleri ona mükemmel bir oteldi. Kışın kâh günlerce çobanlarla dost olup ağıllarda koyunlarla koyun koyuna, kâh be-deva iş görüverdiği rencberlerin ahırlarında sığırlarla nefes nefese yatardı. Külhan beyleri çok vakit onu vurgun yerlerine keşfe gönderirler, casusluk ettirerek eline bir kaç para verirlerdi. Bazanda şuna buna su, odun taşır, karşılık olarak aldığı bir parçakmek bir dürüm bazlama, bir kaç elma ile geçinirdi. Yabanî yemişler, otlar, mevsimine göre aşırıldığı meyvelerde onun maişet menbalarındandı. Zebil Hasan bu suretle en tabii ihtiyacı olan yeyecek, geyecek, mesken meselesini tıklarına koymuştu. Sefalet bu vucutta o kadar tabiileşmiş, o derece nasırlaşmıştıki hiç kaygı tutmaz, ümitsizliğe düşmez, mevsimleri kahirlerinden şikâyet etmek aklına gelmezdi. Fakat zaman neyi değiştirmez? Üç dört yıldır bu yaşayışa göğüs vermek artık ona pek ağır gelmeğe başlamıştı. Üç dört yıl evvel şehirde bir efendiye hizmetçi olmuştu. Bir ay kadar süren bu iş onun rahatını kökünden kaçırdı. Bu bir ay içinde Hasan’a kaba bir döşek verdiler. Sabah akşam

sıcak yemek yedi. İlk iki üç gün yumuşak yatakta didirgin olmuş, rahat edememişti, amma sonradan öyle bir alışmıştıki.. İşte bu devlet Hasan’ın başında bir aydan fazla kalmadı. Efendisi bir başka yere gitti, Ona yine eski yerlerine dönmek göründü. Artık şimdi ahırlarda eskisi gibi rahat yatmıyor, yabanî yemişler, yiyecek kırintılarına, otlara karşı bir türlü iştiha bulamıyordu. Kasabanın hanında yığılı duran yatak, aşcının teñceresinde kaynayan yemekler canında tütüyordu. Şubattan beri iki aydır yatup kalktığı değnek Mehmet dayının kümesinde artık tavuklar gibi rahat değildi. Hayvanların pirelerinden, pisliklerinden artık bayağı rahatsız oluyordu. Ah, hiç olmazsa bu kümes gibi kendi yatup kalkmasına mahsus bir kulübeciğini olan.. Bu hasan’ın yıllardır içini çekerek arzuladığı ilk emeldi. Ah, bir kulübecik, isterse kümese benzesin fakat içinde tavuklar bulunmasın.

* *

Han bu gün görülmemiş derecede kalabalıktı. Odalar hep müsafirle dolmuş, pekelerde, hatta samanlıkta yatacak yer kalmamıştı. Nisan girdiği halde havalar soğuk gidiyor, gecenin ayazları insanın iliğine işleyecek kadar kuvvetli oluyordu. Karahanın bahtı bu derece kırk yılda bir açılırdı. Hancının keyfi yerinde idi. Çekmecesinin başında narğilesini takırdadarak müsafirlerin nabzına göre şerbet hazırlamakla meşguldü. Bu ne omulmaz bir uğurdu ya.. Daha dün çenesini bıçaklar açmıyordu. İşler durğun, müşteri yok, böyle giderse hal neye varacak? gün doğmadan gecenin karnından neler doğmaz! İşte bugünün iki aylık müşteri bir günde gelivermişti.

UŞAK :

- Oda isterler ağa! deye yine geldi. müşterimi? Ülen müşteriye nereye yatırarak gayri.. Ama ters çevirmeğide uğursuzluk sayıyordu. Çekmecenin başından doğruldu, Müşterilere:

- Ağalar: dedi. Yerim kalmadı, bu ayazda gelen müsafirleri dışarıda koymek günahdır. Kusura bakma, yataklarda ikişer yatıverin; bu yolda böyle oluversin.

Mırıldananlar oldu, Sanki bu herif vebalmı bilirdi? O dünyada iki şeyden korkardı: karısından, para kaybetmekten, hancı mırıldaları eşitmezlikten geldi, kaşlarını çattı, sözünü zorla yaptı-

AYIN TARİHİ

Matbuat umum müdürlüğü tarafından çıkarılmakta olan « Ayın tarihi » nin ikinci kânun ayına ait olan 13 üncü sayısı da büyük bir cilt halinde çıkmıştır. Bütün acunun siyasal, soysal işlerine, kültür hareketlerine temas eden zengin sahifeleri genel gidişi anlamak noktasından çok kıymetlidir.

tacağını anlatır bir tavırla, müşterilerden cevap beklemeden uşağa:

- Çağır gelsinler, dedi.

Lâkin müşterinin ardı çorap söküşü gibi bitmiyordu. İki saate kadar - yataklar - ın birer yanında doldu.

* *

Artık zebil hasan bu çehennem kasabayı terk ediyordu. Öyleyin bir bağçenin kıyısından ot toplarken şaşkınlığından yeri eşeleyordu. Eline ip gibi bir şey geçti, meraklandı, bulduğu bir kazıkla toprağı açtı. İki karış derinledi, ip ağır bir kese çıkardı. İçinde sarı sarı altunlar vardı. Hasan önce şaşırды, fakat kendini tez topladı ve keseyi içine bağladıktan sonra şehrin yolunu tuttu. Yalnız altunlardan birini çıkardı, yolda bir adama beş jiraya sattı. Artık bu gün rahatbir döşekte yatacak, sıcak bir yemek yeyecekti, akşama yakın kanuktaki hana geldi.

Oda başı yine:

— Yer isterler ağa: diye seslendi, artık handa bir kişilik bile yer kalmamıştı. Ama hancı uğuru bozmak istemiyordu, düşündü düşündü, birde düşgün kıyafetli müşterisine baktı. Ne olursa olsun uğru kaçırmamalı idi. Birden tavukların öldürücü bir hastalığa tutularak boş bıraktıkları kümes aklına geldi, müşteriye emreder gibi:

— Bir adamlık bile yerim yok, ayazda kalmak istemezsen, var git, dışarıda boş bir kümes var, orada sabahla, on kuruş han parasınıda şuraya attı git!...

10
KURUŞ.